

Іван БЕХ,

доктор психологічних наук, дійсний член НАПН України,
директор Інституту проблем виховання НАПН України

Виховні приписи у становленні особистості*

Подолання розщепленості складових внутрішнього світу як умова духовного зростання

Розщепленість різних внутрішніх структур (Я-емоційного, Я-потребнісно-мотиваційного, Я-морального) — внутрішньо обумовлене явище. Особливо виразно воно проявляється на ранніх етапах розвитку особистості. Сутність розщеплення полягає у тому, що кожна з вище означених структур діє автономно, живе, так би мовити, самотійним життям без будь-якої узгодженості з іншими. Тому така особистість здатна лише на дріб'язкові життєві справи; на щось велике вона не спроможна. У клопотах своїх вона може поспішати, при цьому щось із наміченого забувати, й через те повертатися назад. Такий життєвий калейдоскоп — визначальний для цього типу особистості.

Якщо не проводити певної виховної роботи, розщепленість складових внутрішнього світу може спіткати людину й значно пізніше.

Подолання цього феномена має зводитися до формування у вихованця вміння зосереджувати весь результат мисленнєвих операцій у одному акті свідомості. Замкненість душевного світу вихованця надає йому сили як на спонукальній, так і виконавських частинах духовно-моральної дії (вчинку), а, отже, забезпечує позитивний результат.

Дорослий і вихованець у ціннісних пріоритетах

Врахування ціннісної відстані, що існує між вихованцем і дорослим, — необхідна умова психологічно обґрунтованого виховання. У цьому зв'язку слід зняти опозицію: те, що мало значить для вихованця, для дорослого — дрібниця, яка, втім, має стати внутрішнім майданчиком для розгортання запланованих ним виховних дій.

У цьому процесі вихованець під керівництвом дорослого осмислює "дрібниці" тепер уже під кутом зору тих особистісних перспектив, які можуть розгорнутися у майбутньому. При цьому слід зважати на суспільну значущість чи незначущість ціннісних прагнень вихованця.

Виховна спроможність видатних особистостей

Відомо, що кожна людина є потенційним вихователем для тих, хто її оточує. На основі механізму

наслідування індивіди переймають стиль одягу, манеру спілкування, способи взаємин тощо. І це попри те, що людина-взірець перебуває у пасивній позиції щодо інших. Виховний вплив людини-взірця значно підвищується, коли вона вступає в реальні активні відносини. Якраз вони й детермінують процес соціалізації.

Та є ще один досить дієвий виховний пласт, пов'язаний з особистісно перетворювальним впливом видатних людей минулого чи теперішнього часу на тих осіб, які до них долучаються. Таке єднання може бути здебільшого опосередкованим за допомогою одержання знань про їхній життєвий і творчий шлях.

Сучасна педагогічна теорія й методика орієнтують педагога на використання життя видатних людей у процесі виховання підростаючої особистості. Як це здійснюється?

Оскільки та чи інша людина у своїй діяльності досягла вагомого результату, який відіграв або відіграє важливу роль у житті суспільства, змінюючи його в прогресивному напрямі, то й педагог зосереджує основну увагу вихованців на досягненні такої особистості. Психологічно результат видатної особистості стає тут основним фактором впливу на вихованця; сама ж особистість виступає лише тлом; вона активно зміщується у виховну тінь.

У цьому зв'язку слід використовувати правило, за яким той, хто істинно прагне прилучитись до особистісних великих надбань, *повинен звертати насамперед увагу на початок*. Оскільки саме цей етап пов'язаний не лише зі справою видатної людини, якій він служить, а й з усім її життям. Тож, аби досягти кінцевого результату, їй доводиться максимально зосередити свої розумові, емоційно-вольові й духовно-моральні сили. Особливістю ж видатних особистостей є те, що їхній цілісний внутрішній світ здебільшого досить змістовний. У них високі почуття гармоніюють з такими ж інтелектуальними здібностями та духовними цінностями. Залежно від виду діяльності (наука, мистецтво, художня творчість, технології) кожна видатна особистість якісь із них використовує повною мірою, а якісь присутні в перелічених видах людської діяльності.

Завдання педагога у цьому зв'язку — виокремити якості видатної особистості, котра виступає предме-

* Закінчення. Початок див.: Початкова школа № 1, 2, 5, 6 за 2014 р.

том ознайомлення для вихованців. На цій душевно-духовній основі й розпочнеться реальний процес їхнього виховання. Вплив видатної особистості на виховання виявиться значним, якщо він захоплюватиметься нею, любитиме її, радітиме їй.

Почуття щастя в індивідуальному сприйнятті

Нерідко почуття щастя суб'єкта пов'язується лише з досягненням якихось значних успіхів. Однак стосовно підростаючої особистості слід культивувати й інший, так би мовити, його масштаб, який може виступити для неї не менш значущим. Йдеться про переживання вихованцем стану внутрішнього щастя від здійсненого духовно-морального вчинку у всіх його різновидах.

За постійного переживання таких щасливих миттєвостей у нього формується стійка оптимістична життєва позиція як душевний стабілізатор і бар'єр від будь-яких тимчасових негараздів буття. Таким чином головним переживанням його в емоційній структурі Я стає радість. Така особистість радіє природі, людям, зайнятим своїми справами тощо. Постійно демонструючи такий спосіб життєствлення,

вона спершу відчуває, а згодом і глибоко усвідомлює свою несумірність зі своїми ровесниками, і це перетворюється на досить дієвий мотив подальшого особистісно-продуктивного утвердження.

У внутрішньому плані зворушливий спосіб життєствлення наповнює вихованця душевним спокоєм, що позитивно відбивається на його особистому існуванні, яке "забарвлюється у світлі тони".

Література

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. — К. : Академвидав, 2012. — 256 с.
2. Вишневецький О. Г. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для студ. вчз / О. Г. Вишневецький. — Дрогобич : Коло, 2003. — 528 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. — К. : Т-во "Знання" України, 2011. — 520 с.
4. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Гордон Олпорт. — М. : Смысл, 2002. — 462 с.
5. Педагогические апокрифы: Этюды о В. А. Сухомлинском / сост. О. Сухомлинская. — К. : "Акта", 2008. — 430 с.
6. Фрейдджер Р., Фейдимен Д. Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейдджер, Джеймс Фейдимен ; пер. с англ. — СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. — 704 с.

Бех І.Д. Виховні приписи у становленні особистості. У статті вперше розкривається необхідна й достатня компонентна структура приписів (вимог), на які має орієнтуватися педагог при організації виховного процесу, що забезпечує повноцінний духовно-моральний розвиток підростаючої особистості. Йдеться про самовипробування у розвитку особистості; успішний результат дії особистості як стимул до її доброчинності; готовність вихованця до духовного перетворення; повернення минулого духовного діяння у внутрішню духовну структуру теперішнього; диференційоване ставлення вихованця до життя; подолання розщепленості складових внутрішнього світу як умова духовного зростання.

Ключові слова: розвиток особистості, самовипробування, доброчинність, духовне перетворення, духовна цінність, духовне діяння, ставлення до життя, структура внутрішнього світу, ціннісні пріоритети.

Бех И.Д. Воспитательные предписания в становлении личности. В статье впервые раскрывается необходимая и достаточная компонентная структура предписаний (требований), на которые должен ориентироваться педагог при организации воспитательного процесса, который обеспечивает полноценное духовно-нравственное развитие подрастающей личности. Речь идет о самоиспытании в развитии личности; успешном результате действия личности как стимуле к ее добродетельности; готовности воспитанника к духовному преобразованию; возвращение прошлого духовного действия во внутреннюю духовную структуру настоящего; дифференцированном подходе воспитанника к жизни; преодолении расщепления составляющих внутреннего мира как условия духовного роста.

Ключевые слова: развитие личности, самоиспытание, благодеяние, духовное преображение, духовная ценность, духовное действие, отношение к жизни, структура внутреннего мира, ценностные приоритеты.

Bekh I.D. Educational Requirements in the Personal Development. The article deals with essential structure of requirements, in which the teacher should be guided by them to organize the educational process, which leads to full spiritual and moral development of the young people. Self-examination in the development of the personality is an internal research of one's own thoughts, actions and feelings. This internal activity is necessary, whereas these actions may provide both moral and immoral orientation, so the respective social values. The successful result of the person's action as stimulus to one's virtuous is a set of positive emotions (joy, pride, pleasure, self-esteem), so it leads to person's mental calm. Readiness of the person to spiritual transformation depends on external support. Therefore the pupils should not deviate from the advice and assistance of a significant and spiritual mature adult. The return of previous spiritual activity into internal spiritual structure should be encouraged the pupils by the teacher to transform their past educational events into present ones. Differentiated attitude to pupils' life is ability to distinguish an important feature from minor one and evaluate it, which the teacher should form regularly. Overcoming the split components of the inner world is a condition of spiritual growth. It leads to the pupils' concentration of the meaning of life and the sense of reality in a common aspiration for spiritual and moral action.

Key words: personal development, self-examination, virtuous, spiritual transformation, spiritual values, spiritual action, attitude to life, structure of the inner world, value priorities.